

INTERESUL PROFESORULUI BLĂJEAN IOAN RUSU (1811-1843) PENTRU CULTURA ȘI ISTORIA FRANȚEI

IACOB MÂRZA

Dinamismul cultural și politic al categoriei intelectualilor români, reprezentată în speță de profesorii școlilor din Blaj în epoca Luminilor și în *Vormărz*, s-a manifestat nu numai printr-o participare efectivă și – de multe ori – esențială la principalele evenimente politice și sociale, care au marcat istoria Transilvaniei în epocă, ci și prin atitudine diferențiată și interes destul de constant față de cultura și istoria unor țări europene, cum a fost, de pildă, Franța*. De fapt, într-o astfel de ecuație a cercetării, trebuie să apreciem la justa ei valoare contribuția efectivă adusă de reprezentanții școlilor Blajului în amplul proces de formare a intelectualității din Transilvania în perioada Renașterii naționale. Este epoca în care o parte din profesorii și elevii de aici – activă până în deceniul 3 al secolului al XX-lea – se încadrează în *galeria creatorilor de cultură românească* din Transilvania, educată în spiritul ideilor pedagogice ale lui Ignaz Felbiger și ale filosofiei lui Christian Wolff, din care s-a recrutat elita mișcării *Supplex Libellus Valachorum* (1791) și reprezentanții principali ai Școlii Ardelene, o adevărată „Gelehrtenrepublik”. La aceasta se adaugă profesorii din *generația liberală (romantică) de intelectuali (profesori, elevi ș.a.)*, existentă și activă în epocă (Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, George Barițiu, Ioan Rusu ș.a.), marcată de filosofia lui Immanuel Kant și Wilhelm T. Krug, mai ales în *Vormărz*, care a pregătit teoretic și practic Revoluția din Transilvania de la 1848-1849¹.

De fapt, în cadrul cercetării de față, încercăm să raportăm diferite manifestări ale francofoniei în Transilvania în *Vormărz* la unul din reprezentanții de seamă ai generației liberale (romantice) de intelectuali, și anume profesorul Ioan Rusu. Valorizarea modernă și sistematică a unei anumite istoriografii românești², la care se

* Concluzii la Iacob Mârza, Coralia Telea, *Manifestations de la francophonie en Transylvanie, chez les intellectuels de Blaj, durant l'époque des Lumières et le Vormărz*, comunicare la Colloque International *La Francophonie en Europe de Sud-Est*, Universit t Leipzig, Moldova-Institut, Leipzig, 13-15 mai 2010.

¹ I.N. Albu, *Istoria  nvățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, Lumina, 1944; Idem, *Istoria școlilor românești din Transilvania între 1800-1867*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971; Iacob Mârza, *Școală și națiune (Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale)*, Cluj-Napoca, Dacia, 1987; Idem, *École et nation (Les écoles de Blaj à l'époque de la renaissance nationale)*. Traduction Rodica Chira et Doina Pușcău, Cluj-Napoca, Centre d'Études Transylvaines, 2005; Idem, „Dynamisme politique dans la Transylvanie des Lumières: le cas des professeurs de Blaj”, în *Apulum*, XXXVI (1999), p. 329-338; Idem, „Tradition und Erneuerung im Siebenbürgischen Schulwesen im Zeitalter der Aufkl rung: die Schulen aus Blasendorf”, în *Annuario dell'Istituto Romeno di Cultura e Ricerca Umanistica di Venezia*, VIII (2006), 8, p. 427-437.

² Cf., de pildă: Andrei Radu, *Cultura franceză la românii din Transilvania până la Unire*, Cluj-Napoca, Dacia, 1982; Gheorghe Lascu, *Imaginea Franței la românii din Transilvania până la în anul 1918*, Cluj-Napoca, Dacia, 2000; Coralia Telea, *Interférences franco-romaines chez Georges Barițiu*. Préface: Iacob Mârza, Iași, Stef, 2009.

adaugă noi investigații documentare, ne-au permis să surprindem și, firește, să interpretăm și alte manifestări ale francofoniei la românii ardeleni, în speță la intelectuali activi în școlile Blajului, în perioada care a anticipat Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania: Iosif Many, Aron Pumnul, Timotei Cipariu, Iosif Papp, George Barițiu ș.a. În fond, astfel de manifestări francofone se încadrează în mai amplul și organicul fenomen al interesului românilor ardeleni – până la „Unirea de la Alba Iulia” (1 Decembrie 1918) – față de cultura franceză.

Din generația liberală (romantică) de intelectuali (profesori, elevi ș.a.), existentă și activă în cadrul instituțional al școlilor, marcată de filosofia kantiană, se impune atenției cercetării de față profesorul Ioan Rusu (1811-1843), care a predat cronologia, geografia și istoria universală³, autorul unui încântător manual, *Icoana pământului sau Carte de Geografie*, I-III, Blaj, 1842-1843. Acest manual, considerat de Nicolae Iorga „[...] una din cele mai frumoase scrieri geografice din toată literatura română”⁴, face parte din literatura didactică românească și poate fi considerat, până la un punct al demonstrației, un „vector de imagine” al culturii, societății, geografiei și istoriei Franței la românii ardeleni⁵, cu câțiva ani înainte de izbucnirea Revoluției de la 1848-1849. Mai mult decât atât, lucrarea dovedește, la o lectură atentă, anumite opțiuni politice și preferințe culturale ale profesorului din Blaj în fața culturii, istoriei și poporului unuia din țările înainte ale Europei prerevoluționare: Franța.

³ Vezi Ioan Rațiu, *Ioan Rusu, 1811-1843. Notiță biografică*, Blaj, 1907; Idem, *Dascăli noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară (1754-1848)*, Blaj, 1908, p. LXXII-LXXIII; Nicolae Comșa, *Dascăli Blajului. Seria lor cronologică cu date bio-bibliografice*, Blaj, 1940, p. 69; *Dicționarul literaturii române de la origini până la 1900*, București, Editura Academiei, 1979, p. 763. Pentru contribuția sa la dezvoltarea științei geografice românești și în domeniul învățământului a se consulta: Ștefan Manculea, „Un geografist uitat: Ioan Rusu”, I-II, în *Cultura creștină*, XVII (1937), 2-3, 6-7, p. 104-128, 429-444; Idem, „Transilvania în cărțile românești de geografie apărute până la 1848”, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, VII (1942), p. 110-112; Vasile Popeangă, „Un act premergător revoluției de la 1848: apariția compendiului de geografie „Icoana pământului” de Ioan Rusu”, în *Ziridava*, XIV (1982), p. 425-435; Iacob Mărza, „Un plan tematic pentru examenul de istorie al profesorului Ioan Rusu (1842)”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, XXIII (1980), p. 497-507; Idem, „Proiecte de reformare a învățământului la Blaj în anii premergători revoluției de la 1848”, în *Sargetia*, XIV (1979), p. 329-342; Idem, „Politique et culture en Transylvanie dans „Vormärz”: le cas du professeur Ioan Rusu”, în *Cultură politică și politici culturale în România modernă*. Culegere de studii editată de Alexandru Zub și Adrian Cioflâncă cu ocazia celui de-al XX-lea Congres Internațional de Științe Istorice Sydney 2005, Iași, Editura Universității, 2005, p. 67-81, n. 6. Rolul său în domeniul literelor românești a fost subliniat de Vasile Netea, „Un scriitor transilvăneran postmodern. Contribuții și precizări la cunoașterea vieții și activității lui Ioan Rusu”, în *Limba română*, XII (1966), p. 85-97. Problemele culturale și politice care l-au frământat rezultă și din corespondența sa, 22 scrisori, către George Barițiu. Cf. *George Bariț și contemporanii săi*. Corespondență primită de la Nicolae Maniu, Grigore Mihali, Ioan Fekete-Negruițu, Ioan Antonelli, Iosif Many și Ioan Rusu. Ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș, Dumitru Suci, Mircea Popa și Gelu Neamțu, III, București, Minerva, 1976, p. 349-400.

⁴ „Cronică”, în *Floarea darurilor*, II (1907), 5, p. 80.

⁵ Lascu, *Imaginea Franței*, p. 46 sq.

Cine va răsfoi paginile consacrate Franței⁶ va putea întâlni, pe parcursul celor trei părți, *Francia A. Peste tot B. Topografia C. Coloniile Franciei*⁷, observații și păreri de bun simț în ceea ce privește: granițele Franței, cadrul general al țării; frumusețile naturale ale Franței (munții, rețeaua hidrografică ș.a.); orizontul cultural al poporului; nivelul scăzut al educației în unele medii sociale; calitățile fizice și morale ale locuitorilor țării; vitejia soldaților francezi; dualitatea oamenilor; frumusețea femeilor; împărțirea teritorială a țării („Despărțemintele Franciei”); descrierea Parisului (instituții de cultură, muzee, monumente istorice, inclusiv Versailles) și a principalelor orașe (Saint Quentin, Cambrai, Lille, Amiens, Soissons, Chalons-sur-Saône, Rheims, Metz, Nancy, Strasbourg, Troyes, Dijon, Besançon, Lyon, St. Étienne, Grenoble, Avignon, Arles, Marseille, Toulon, Chartres, Orléans, Blois, Nevers, Clermont, Nîmes, Montpellier, Toulouse, Tours, Nantes, Poitiers, La Rochelle, Bordeaux, Bayonne, Caen, Saint Malo, Rouen, Cherbourg ș.a.); opinii despre „literatura francească”⁸ etc.

Câteva fragmente din paginile consacrate Franței ar putea fi convingătoare, cel puțin în acest stadiu al investigației, în ceea ce privește interesul, dacă nu chiar pasiunea profesorului de la Blaj pentru țara lui Voltaire. Recunoaștem, că începutul capitolului IV, *Francia A. Peste tot*, debutează într-un spirit convingător, trădând interesul lui Ioan Rusu pentru geografia generală, pe care o preda de altfel elevilor blăjeni:

„§. 1. Francia, cea mai puternică și mai bine închietă țară în Uscatul Europei, în limba francească se numește *la France*, (cet. La Frans), latinește *Francia*, sau cu numele vechiu, *Gallia*. Numirea dintâi o au împrumutat de la mai multe popoare nemțești, unite supt nume de *Franc*, care trecând mai mare parte în suta a 5 din Germania, au rădicat în Galia romană un puternic stat, care au ajuns până în zilele noastre, ca Craimea mai veche în Europa.

Se mărginește Francia: de cătră m[ează]n[oapte] cu Canalul (*la Manche*), strâmtoarea de la Cale, M[a]r[ea] de meazănoapte, Belgiul și Germania, de cătră r[ăsărit] cu Germania, Elveția și Italia; de cătră m[ează]z[iua] cu M[a]r[ea] Mediterană și Ispania; de cătră a[apus] cu Okeanul Atlantic”⁹.

Ioan Rusu notează, la un moment dat, asupra reliefului țării:

„Pământul Franciei, socotindu-se peste tot, e mai mult oblu și presărat cu dealuri de puțină înălțime, decât muntos. Șesurile mai largi se întind mai cu samă de amândouă laturile Garonei, Loarei, Senei și Somei, și în vecinătatea Belgiului. Munți mai înalți se află în vecinătatea Italiei și a Ispaniei, sau spre

⁶ Ioan Rusu, *Icoana pământului sau Carte de Geografie*, I, Blaj, Tip. Semin., 1842, p. 179-226. La transcrierea fragmentelor din Ioan Rusu am adoptat aceleași norme ca la Vasile Popp, *Disertație despre tipografiile românești în Transilvania și învecinatele țări de la începutul lor până la vremile noastre. Sibiu, 1838*. Studiu introductiv, ediție, note, rezumat și indice de Eva Mârza și Iacob Mârza, Cluj-Napoca, Dacia, 1995, p. 104-105.

⁷ *Ibidem*, p. 179-204, 204-225, 226.

⁸ *Ibidem*. Vezi și Lascu, *Imaginea Franței*, p. 94, 131, 134, 139, 141, 143-144, 146, 162.

⁹ Rusu, *Icoana pământului*, p. 179.

răsărit și meazăzi. Nu puțin din pământului se copere cu deșerturi sau câmpii săci și locuri rovinoase¹⁰.

Același farmec al relatării din partea profesorului preocupat de cronologie, geografie și istorie universală în cadrul lecțiilor de la Liceului episcopal din Blaj, îl întâlnim și în descrierea locuitorilor Franței, pentru care apelează și la instrumentarul psihologiei:

„Francii peste tot socotindu-se sânt de statură înaltă spre meazănoapte, în alte părți numai de mijloc; au trupul bine închiet, țăpân și frumos; fața le este albă, spre meazăzi ceva întunecată și gălbinie; trăsurile ei foarte plăcute, ochii înfocați și frumoși. Mușchii lor sânt vânjoși, și mișcările mădularilor foarte îndemânatic. Femeile sânt vestite de frumusețe și de grații; însă mai tare cele de Normandia și provensalele, între care cele din cetatea Arl [Arles – n.n.] au veste a fi mai frumoase între frumoasele Franciei. Din partea sufletului sânt francii: foarte voioși, glumeți, răzitori, multe vorbitori, nepretini odihnei, iubitori de laudă, buni la inimă, ageri la minte, isteți în măestria de a ce face altora plăcuți în mare măsură deprinși, strădalnici și ostași buni. În ei domnește stămpărământul sângesc-holerice, și de aicea vine atâta vietate în toate trăsurile haracterului lor; însă acestea se înțeleg mai mult despre lăcuiorii de cătră meazăzi: că cei de cătră meazănoapte sânt mai domoli, mai închiși la inimă, mai târzii în cuvinte și cugete, și mai omeneti. Însă cu acestea bune însușiri sânt legate și ceva scăderi. Frâncii peste tot, dară mai cu samă cei de cătră meazăzi sânt: peste măsură nestatornici, ușori la minte și iuți la mână; ei în judecarea lucrului caută mai mult la strălucirea dinafară, de cât la prețul din lăontru; în patimi sânt tare înfocați, nerăbdători, adeseori nemiloși și plecați spre neînfrântare mai cu samă în cetăți. Vărtușile se află la dânșii ca și la alt popor mai mult sau mai puțin cu scăderi; însă acelea cumpănesc pe acestea întru atâta, cât frâncii sânt poporul mai plăcut în Europa, căroro omenirea are de a mulțami și multe rele, dară mai multe bune. Voim însă a însăamna, că în mica această icoană sa haracterului frâncilor am avut înaintea ochilor mai cu samă mulțimea, nu plasa mai cultivată¹¹.

În sfârșit, merită citată, în acest context, o apreciere – rațională din perspectivă culturală – asupra capitalei țării:

„Parisul e centrul literaturii, a științelor și arților în Francia, unde se adună capetele mai alese din toată țara, și se află cele mai multe înstitute și adunăciuni precum pentru acelea, așa pentru acestea. Cărți se tipăresc în toată Francia pe an la 7000, între care mai multe din literatura frumoasă și istorice. Tipografii să numără în toată țara peste 660, dintre care sânt mai vestite: cea crăiască cu 80, și a lui Firmin Didot cu 40 teascuri, amândouă în Paris.

¹⁰ *Ibidem*, p. 180.

¹¹ *Ibidem*, p. 192-193.

Învățăciunea publică ce află în stare cu mult mai de jos decât în Germania, și chivernisirea până în tâmpurile de curând trecute s-au îngrijit mai mult pentru științele înalte, decât pentru luminarea poporului de jos”¹².

Orizontul profesorului de la Blaj cu privire la cultura, geografia și istoria Franței, chiar dacă a fost sugerat – momentan – doar prin insistențele asupra unor fragmente din cuprinsul părții *Francia A. Peste tot B. Topografia. C. Coloniile Franciei*¹³, nu este lipsit de semnificații politice. Ținem seama de perspectiva livrescă de care a dat dovadă Ioan Rusu, citându-i pe G.A. Wimmer, J.G.H. Hassel, Franz J. Sulzer, J.B. Schütz, Ioan Genilie, Vasile Popescu-Scriban¹⁴ ș.a., dar avem în vedere și pe cei 106 de prenumerați – și tot atâția virtuali cititori – ai volumului *Icoana pământului sau Carte de geografie*, inclusiv ai datelor despre Franța, reprezentând elite bisericești, liberale și militare ale societății civile din Transilvania (Abrud, Alba Iulia, Arad, Beiuș, Brașov, Cluj, Dej, Făgăraș, Hunedoara, Lugoj, Mediaș, Năsăud, Oradea, Reghin, Sebeș, Sibiu, Șimleul Silvaniei, Târgu Mureș, Zlatna), din Moldova (Iași, Mănăstirea Neamț, Socola), din Țara Românească (Caracal, Cerneț, Craiova, Slatina, Târgu Jiu) și Ungaria (Pesta)¹⁵.

Atenția aceluiași dascăl din Blaj față de cultura și civilizația franceză s-a manifestat, în epocă, și prin efectuarea unor traduceri din texte franceze, dovedind, o dată în plus, izvoarele orientării sale romantice, Ioan Rusu fiind un sincer admirator al învingătorului de la Arcole și Austerlitz. Reprezentative sunt, în acest sens, articolul atribuit lui, cu titlul „Bonaparte Napoleon”, din *Foaia literară*, 8-13 (1838), respectiv traducerea „Insula S[fintei] Elene și mormântul lui Napoleon”, apărută în *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, I, 10, (1838). Practic, suntem în fața unei relatări a vizitei unui admirator la mormântul împăratului¹⁶, din perspectiva câtorva reacții postnapoleoniene în Transilvania deceniului 4, înainte de Revoluția de la 1848.

Relatarea consacrată vizitei la mormântul împăratului Napoleon Bonaparte (1769-1821), unul din cei mai vestiți generali ai omenirii, reformator

¹² *Ibidem*, p. 196-197.

¹³ *Ibidem*, p. 179-204, 204-225, 226.

¹⁴ Vezi Popeangă, Un act premergător, p. 434.

¹⁵ Cf. Iacob Mârza, „Politică și cultură în Transilvania, în Vormärz: cazul profesorului Ioan Rusu”, în *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Istorie și spiritualitate. Școlile greco-catolice ale Blajului – 250 de ani de credință și cultură* – Sesiunea de Comunicări Științifice Blaj, 8-9 octombrie 2004, Blaj, Buna Vestire, 2004, p. 265, n. 45.

¹⁶ *George Bariț și contemporanii săi*, III, p. 355, 360, 368, 370; George Em. Marica, *Foaie pentru minte, inimă și literatură*. Bibliografie analitică, cu un studiu monografic, București, Editura pt. Literatură, 1969, p. 420, 437, nr. 2919, 3073; Radu, *Cultura franceză*, p. 215.

al statului francez¹⁷, debutează cu o descriere geografică a insulei Sfânta Elena, convingătoare pentru interesul cărturarilor romantici pentru locuri de pelerinaj:

„Când iată în 29 iulie după amiază strigă corabierii: Elena, Elena! Ei să bucura ca cum ar fi acasă, măcar că până la gura Elbei putea mai de multe ori avea pricină de a sa întrista. Să vedea în o mare depărtare ca cum ar răsări din apă niște stânci ascuțite, și negre; acestea era avârburile numitei insule, care de ce ne mai apropiam, de aceea să mai rădica din mare. Elena să vedea de departe ca o stâncă neagră, din care să rădică mii de vârveri ascuțite în forma turnurilor goticești; râpele împrejurului sânt înalte, oblu în sus rădicate, în care mai tot anu, cu o putere mare, vântul, care să numește Pasat, izbește valurile Okeanului”¹⁸.

Întrebându-se – într-un fel retoric – „Cine va putea cuprinde acea, ce în inima noastră am sâmțit când ne apropiam de acest sfânt loc, în care să odihnește acela om, de care mai în 20 de ani au trămurat Europa?”¹⁹, autorul articolului enumeră principalele bătălii câștigate de Napoleon Bonaparte (Lodi, 1796; Marengo, 1800; Ulm, 1805; Austerlitz, 1805; Wagram, 1809; Jena, 1806; Eckmühl, 1809; Friedland 1807), comparându-l, într-un moment de romantică exaltare, cu Alexandru Macedon, Iuliu Cezar, Carol cel Mare și Frederic I cel Mare²⁰. După cum era de așteptat, întâlnim o descriere destul de amănunțită a monumentului funerar care adăpostea rămășițele împăratului, pe firul metodei de scriere a istoriei în spirit romantic, cu un real interes față de amănunte și, mai ales, pentru culoarea locală:

„[...] mormântul, care este încunjurat cu gratii de fer în formă cuadrată lungăreț, lung de 2 stânjini și a tria parte, lat de 1 întrând prin locul unui rostei (zăbre) înlontru; am privit la groapă mai de aproape, care e făcută din 3 dărabe de marmore în formă pătrată cu ceva mai lată decât lungă, însă de la pământ puțin ridicată, și fără inscripție. Forma mormântului din lăontru ne-au făcut cunoscută ofițierul englezesc, care venisă cu noi, adevă că și din lontru e tot de marmore, și e afundă de opt urme, în care sicriul sau șieabul stă pe patru dărabe de marmore; acesta e din patru făcut, din care cel dinafară, pe care să află inscripția: *Général des Français*, este de lemn mahagoni numit, al doilea de plumb, al treilea de fer, și al patrulea iară de mahagoni. Trupul e îmbrăcat în uniform de Generariu, în cap e acea mică pălărie, cu care să obicinua mai mult a umbla; la coaste e sabia de la Austerliț”²¹.

Nu avem informații potrivit căror profesorul blăjean să fi vizitat insula Sfânta Elena. Totuși, Ioan Rusu își încheie articolul consacrat plimbării pe

¹⁷ Date esențiale despre viața, activitatea și opera legislativă la Gheorghe Eminescu, *Napoleon Bonaparte*, I-II, București, Editura Academiei, 1973.

¹⁸ „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, I, 10 (3 septembrie 1838), p. 73.

¹⁹ *Ibidem*, p. 74.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 74-75.

insula Sfânta Elena, unde se afla în deceniul 4 al secolului al XIX-lea mormântul lui Napoleon Bonaparte, sub imperiul emoției și la îndemâna sintagmelor „deșărtăciunea lumii”, respectiv „nestatornicia norocului”, dovedindu-se, încă o dată, un admirator al naturii. Din acest punct de vedere este convingător procedeul autorului de-a aduce în atenția lectorilor încă un element de geografie și istorie locală, acel „izvor”, la care Napoeon Bonaparte se odihnea, citea, medita, admirând frumusețile naturii ori observând zborul păsărilor, elemente descriptive care trimit, indiscutabil, la câteva din obiceiurile omului și împăratului Napoleon Bonaparte²².

Interesul profesorului Ioan Rusu pentru cultura și istoria Franței este încadrabil în mai amplul proces de pătrundere a culturii și civilizației franceze la românii ardeleni, fenomen care a îndeplinit un rol aparte – după cum s-a stabilit deja – în efortul modernizării țărilor române²³, înregistrând o nouă și semnificativă etapă în anii care au precedat Revoluția de la 1848-1849 din Transilvania. Ioan Rusu a dovedit, după cum am încercat să demonstrăm, alături de alți reprezentanți ai generației prerevoluționarilor și revoluționarilor români ardeleni (Iosif Many, Aron Pumnul, Timotei Cipariu, Iosif Papp, George Barițiu ș.a.), chiar o pasiune pentru istoria și experiența politică a Franței din epocă, à propos și de „mistica democrației” expusă în cartea ultramontanului Félicité de Lamennais (1782-1854), *Les paroles d'un croyant*, semnificativă pentru divorțul preotului de Biserică²⁴. Prezența unor *libri gallici* în biblioteci particulare, instituționale ori colecții de la Blaj, cărți apărute în deceniile care au precedat Revoluția europeană, la care a putut avea acces și Ioan Rusu, lecturile ori traduceri datorate unor foști elevi și profesori ai Blajului în *Vormăreț* din autori reprezentativi pentru istoria și literatura Franței prerevoluționare (Blanc, Chateaubriand, Colson, Guizot, Lamartine, Michelet, Sue, Thiers etc.) sunt tot atâtea mărturii, care pot fi completate ori diversificate prin viitoare investigații, ale francofoniei la românii ardeleni. Însă, astfel de mărturii documentare pot fi interpretate și din perspectiva imagologiei și a mentalității românilor în *Vormăreț*²⁵. Ne găsim, după opinia noastră, în fața unui

²² *Ibidem*, p. 75.

²³ Vezi Pompiliu Eliade, *Influența franceză asupra spiritului public în România. Originile. Studiu asupra stării societății românești în vremea domniilor fanariote*. În românește de Aurealia Creția. Prefață și note Alexandru Dușu, București, Univers, 1982; Sultana Craia, *Francophonie et francophilie en Roumanie*. Version française par Ileana Cantuniari. Illustrations et chronologie par Gheorghe Buluță, București, Meronia, 2006.

²⁴ Vezi I. Breazu, „Lamennais la românii din Transilvania în 1848”, în *Studii literare*, IV (1948), p. 176 sq.

²⁵ Sugestii credibile de cercetare la Dan Horea Mazilu, *Noi despre ceilalți. Fals tratat de imagologie*, București, Polirom, 1999; Sorin Mitu, *Imagini europene și mentalități românești din Transilvania la începutul epocii moderne*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000.

fenomen spiritual, nelipsit de conotații politice europene²⁶, din perspectiva trinomului *Aufklärung – Vormärz – Revolution*, care s-a manifestat – Este de domeniul evidenței! – sub cupola ideii de latinitate²⁷, demonstrată convingător de generațiile Școlii Ardelene și cultivată, dacă nu chiar valorizată din perspectiva politicii naționale la românii ardeleni, de intelectualii români liberali și romantici, în anii care au pregătit, teoretic și practic, Revoluția de la 1848-1849. În fond, suntem în fața unui paralelism cultural și politic, în perioada romantismului²⁸, cu nenumărate conotații europene, într-o condiționare cauzală și reciprocă: *latinismul și francofonia*.

ANEXĂ

Insula s[finței] Elena și mormântul lui Napoleon

„Trecusă 13 zile, de când lăsând Capul Bunei Nădejdi am corăbiat în latul Okean fără de a vedea ceva pământ. Tâmpul au fost necurmat frumos, marea lină, căldura stămpărată prin noaptea, ce sufla de cătră ameazăzi, cârmașii măcar lipsiți de bucate proaspete, totuși era voioși, și veasălele lor cântări ne făcea a uita de uniformitatea vieții.

Pofta, de care mai de mult îmi încânta inima era să ajungem în insula S[finței] Elene, ca să poci acolo vedea mormântul vestitului Napoleon. Când iată în 29 iulie după amiază strigă corabierii: Elena, Elena! Ei să bucura ca cum ar fi acasă, măcar că până la gura Elbei putea mai de multe ori avea pricină de a sa întrista. Să vedea în o mare depărtare ca cum ar răsări din apă niște stânci ascuțite și negre; acestea era avârburile numitei insule, care de ce ne mai apropiam, de aceea să mai rădica din mare. Elena să vedea de departe ca o stâncă neagră, din care să rădică mii de vârvuri ascuțite în forma turnurilor goticești; râpele împrejurului sânt înalte, oblu în sus rădicate, în care mai tot anu, cu o putere mare, vântul, care să numește Pasat, izbește valurile Okeanului. Limanul este destul de afund, dară coborârea, sau întrarea în insulă, este cu greutate împreunată; ai de a te sui pe trepte în stâncă tăietă, de asupra-ne niște groasnice petri numai animate să vedea a sta, și slobozea surele umbre în apă.

Noi ne-am așăzat în o ospătărie în piaț nu departe de casa Gubernatorului. Cetatea, de care să ține limanul, să numește Jemstaun (Jamestown); să zice că în ea, și în puținele sate, care să află în insulă, ar lăcui ca 6000 lăcuitori, întră care să află mulți negrii africani. Lăcuiitorii aceștia mai mult își petrec în cufundoasăle și umbrosăle văi,

²⁶ Helmut Reinalter (Hrsg.), *Aufklärung - Vormärz - Revolution*. Jahrbuch der „Internationalen Forschungsstelle Demokratische Bewegungen in Mitteleuropa von 1770-1850“ an der Universität Innsbruck, Bd. 18/19 (1998/99), Frankfurt am Main, Peter Lang, 2000.

²⁷ Cf. constatările lui Radu, *Cultura franceză*, p. 173-217 și, mai ales, concluzii plauzibile la Lascu, *Imaginea Franței*, p. 202-204.

²⁸ Cf. Paul Cornea, *Originile romantismului românesc. Spiritul public, mișcarea ideilor și literatura între 1780-1840*, București, Cartea Românească, 2008, passim.

unde au un mare număr de case de vară, de cât în Cetate, în care să află mai cu samă când vin corăbiile de la India-Răsăritului. În această insulă este o foarte mare scumpete, mai cu samă a lucrurilor, care să țin de trai, ce vine de acolo, că să află în ea o mare mulțime de bani.

Dobândind în următoarea zi învoirea Gubernatorului în societatea unui ofițer englezesc, am pornit să vedem vestitul mormânt, care copere oasăle celui mai vestit din veacul nostru. Acesta să află în depărtare de 6 mile englezești de la Jemstaun, în o vale desfătăcioasă. Calea au fost grea, tropicescul soare, care lucea deasupra-ne, și suirea pe munte, ne pricinuia o groasnică și înădușitoare căldură. O nespusă poftă ce aveam, ne au făcut de am uitat de toate greotățile, și am ajuns în vârful muntelui. Aicea să află o frumoasă căsălie pentru desfătarea fetelor de ofițeri din compania Indicească, care să află aicea în casa cea de creștere. De aicea să vede Cetatea Jemstaun întinsă la picioarele muntelui, în o vale cufundoasă încunjurată de toate părțile cu dealuri, pe care să afla multe țapene întăriri mai cu seamă în partea de cătră mare. Acestea pun Cetatea din preună cu insula, în stare de a să putea apăra împotriva ori cării oștiri. Din acelaș vârș de munte am căutat cu înferbinte dor în valea care să întindea în cea a parte, presărată cu arbori pururea verzi, și înfrumusățată cu multe case de vară. În aceasta să află și scopul ostenelelor noastre, mormântul lui Napoleon.

Cine va putea cuprinde acea, ce în inima noastră am sâmșit când ne apropiam de acest sfânt loc, în care să odihnește acela om, de care mai în 20 de ani au trămurat Europa? Îvingătoriul Germanii, Austrii, Italiei, Borusii, Ispanii; ostănitorniul sumeții Britaniei și puterniceii Rusei; eroul de la Lodi și Marengo, de la Ulm, și Austerliț, de la Ecmiul [Eckmühl – n.n.] și Vagram, de la Jena și Fridland zace aicea depărtat de lumea, care fiind el în norocire, atăta l-au cinstit și l-au urât; de care atăța s-au înfricoșat și s-au bucurat; de care asculta odată mai multe zăci de milioane; căruia craii ei ducea calul, când să suea călare. El zace acuma aici părăsăt, că patria care atăta o au apărat nu-i dă loc, unde să se odihnească; însă totuși nu e uitat de ai săi, el și aici va fi nemuritoriul că numele lui îl va ținea Panteonul istorii lângă a lui Alexandru din Makedonia, lângă a lui Iulie Cesariul, lângă a lui Carol cel Mare, și a unului Frideric până va trăi neamul omenesc.

Țărâna acestui vestit bărbat să odihnește în un loc de toate părțile închis, asemenea unei nu mare grădini. În acesta să întinde o frumoasă țelină, la care duce o cale umbroasă și de amândoașă părțile sădită cu Țeraniia^a în mijlocul aceștii țelini să află 5 sălcii, ce să numesc triste cu ramurile în jos lăsate, și iarăș 3 perseci de China. Aceștia umbrează mormântul, care este încunjurat cu gratii de fer în formă cuadrată lungăreț, lung de 2 stânjini și a tria parte, lat de 1 întrând prin locul unui rostei (zăbre) înlontru; am privit la groapă mai de aproape, care e făcută din 3 dărașe de marmore în formă pătrată cu ceva mai lată decât lungă, însă de la pământ puțin ridicată, și fără inscripție. Forma mormântului din lăontru ne-au făcut cunoscută ofițeriul englezesc, care venișă cu noi, adecă că și din lontru e tot de marmore, și e afundă de opt urme, în care sicriul sau șicabul stă pe patru dărașe de marmore; acesta e din patru făcut, din care cel dinafară, pe care să află inscripția: **Général des Français**, este de lemn mahagoni

^a Țeraniile sânt niște tufe, care fac flori bine mirositoare, și cresc mai cu samă pe la Capul Bunei Nădejdi [n.a.].

numit, al doilea de plumb, al treilea de fer, și al patrulea iară de mahagoni. Trupul e îmbrăcat în uniform de Generariu, în cap e acea mică pălărie, cu care să obicinua mai mult a umbla; la coaste e sabia de la Austerliț.

Io acestea toate le-am privit cu cea mai mare a inimii mișcare; am umblat mai de multe ori împrejurul gropii. Eșind așa am fost de cufundat în cugetări despre deșărtăciunea lumii, nestatornicia norocului, și altele, cât nice un cuvânt puteam grăi. Tâmpul trecut cu crâncenile lui întâmplări stă înainte-mi.

Am fost auzit încă până a nu porni din Europa, că Napoleon mult își petrecea la un isvor, la care sta ceasuri întregi acuma cetind, acuma cufundat în cugetări, acuma desfătându-să în frumusețele firii, și căutând la păsări, care sburând pe lângă el, să vedea a-l îngâna, arătându-i că ele sânt slobode, și el în prinsoare. Am poftit de la păzitoriul gropii să ne arete unde este acea fântână, am ajuns curând; are formă pătrată, apă limpede ca cristalul.

Doauă ceasuri am petrecut în vrednicul acesta de aducere aminte, loc, acestea ceasuri mi-au fost cele mai înșămnate a vieții mele, și nici odată voiu să-mi aduc aminte de ele fără mișcarea inimii. Întorcându-ne în Cetate, și cumpărând cele de lipsă, am rădicat anghirile, și am datu pânzile vânturilor, năzuind cătră insulele Capului Vearde”.

[*Foaie pentru minte, inimă și literatură*, I, 10 (3 septembrie 1838), p. 73-75]